

Un temps a la façana

Un rètol és un simple identificador d'un negoci, però, de vegades, recorda històries que ajuden a conservar la memòria col·lectiva. Els carrers de molts municipis gironins conserven cartells evocadors, que fan aflorar la nostàlgia i ens transporten al passat.

Text i fotos > **JOAQUIM BOHIGAS**, redactor i professor

La retolació comercial reuneix diferents funcions, i no només la identificativa. Els rètols antics tenen un paper evocador, de transportar-nos a una altra època només amb la contemplació del text i la resta d'elements gràfics. Els carrers dels municipis gironins conserven exemples que permeten mirar el passat, una nostàlgia ben entesa, de record cap a uns anys que mai més tornaran. Fins i tot, hi ha rètols d'establiments recents que simulen ser d'una altra època per incorporar els valors que s'hi associen, com ara el del Casal La Cooperativa de Blanes, que es vol vincular a un passat pròxim de vida associativa i tradicions culturals.

És necessari conservar i fer valdre aquest patrimoni gràfic i evitar que caigui en l'oblit? Només és una qüestió d'establiments antics o edificis protegits?

La gràfica urbana és un testimoni que ens ajuda a entendre la nostra societat, basada en el consum. El carrer dels Ciutadans de Girona és, en aquest sentit, una continuació de negocis d'un passat més o menys pròxim que ja no existeixen, però que el vianant recorda cada vegada que observa els rètols que en resten com a testimonis, a pesar que l'activitat dels establiments hagi canviat. Per què es mantenen? La raó és molt senzilla: «Els rètols es conserven per la catalogació de les façanes que determina el Pla Especial de Protecció del Patrimoni», explica l'Ajuntament de Girona. Una simple passada permet viatjar uns anys enre. Per exemple, l'Agència Gómez acull

ara el Servei Municipal d'Educació; la Perfumeria Jordà, l'Oficina per la Sostenibilitat de l'Ajuntament de Girona; l'antiga seu de l'Almacén de Hierros José Puig ha canviat de material i ara ven productes alimentaris amb la marca Spar.

En un entorn pròxim, la presència de rètols antics es repeteix. Ens fixem en alguns exemples. A l'avinguda de Sant Francesc, un restaurant de sushi conserva a la façana el rètol de l'Agència Triadú, fundada per Joan Triadú Mitjà el 1926. La Cafeteria Pont de Pedra conserva els rètols de la Farmàcia Sagrera (a l'accés des de la plaça de Catalunya) i de la perfumeria i la drogueria del mateix nom (a l'entrada pel carrer de l'Albareda). La cadena de roba per a home Tony Vartrano té, a la façana del local modernista del carrer

de l'Argenteria, el rètol amb motius florals de Novedades Massot (1916). Aquesta concentració explica moltes coses del passat més recent de la ciutat, i de com ha anat evolucionant.

Més enllà del centre, la pervivència de rètols antics a la ciutat també es dona a Can Regàs, l'edifici que havia acollit primer una fàbrica de gel i després una destil·leria a la carretera de Santa Eugènia, i a l'edifici de les destil·leries de Nicolás Regàs, al carrer del Pont Major. En ambdós casos, també han canviat de funció. En el primer, hi ha una residència i un centre de dia per a gent gran, i en el segon, és la seu del Centre Cívic del Pont Major. El rètol «Gran Destileria Modelo a Vapor», situat al mateix carrer, torna a incidir en la vinculació del barri amb la indústria de la destil·lació d'alcohols.

>> Rètol de l'antiga Farmàcia Sagrera, a l'actual Cafeteria Pont de Pedra de la plaça de Catalunya de Girona.

>> Anunci de Muebles Tarragona, al carrer Major de Salt.

Així, la protecció de les façanes assegura la supervivència d'aquest patrimoni gràfic. És també el cas del rètol «Posada y Carnicería de Paladio Casadevall A. 1922» que llueix la façana del número 19 del carrer Major de Sarrià de Ter. L'edifici està protegit pel Pla Especial i el Catàleg de Protecció del Patrimoni Arquitectònic, fet que li atorga una protecció integral, i està declarat bé cultural d'interès local. En concret, té catalogada tota la façana del carrer Major. Per tant, explica la regidoria d'Urbanisme, «en cas d'una rehabilitació o reforma, se n'ha de conservar tota la façana». En efecte, l'adequació de l'edifici com a residència per a la gent gran (inaugurada al març) ha mantingut i dignificat el rètol.

L'Ajuntament de Blanes també va en aquesta direcció. Urbanisme ha comentat que un rètol es custodia quan està inclòs en la fitxa d'un edifici que forma part del catàleg de béns per protegir pel Pla d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM).

De la mateixa manera, el rètol de l'Hotel París, a la façana que dona a la rambla del Museu del Joguet de Figueres, rememora l'històric establiment, que va funcionar fins a final dels anys setanta; l'edifici es va tornar a obrir al públic com a museu l'any 1982. Josep Maria Joan Rosa, fundador de la col·lecció, va considerar que era molt important preservar la història de l'edifici i, de fet, dins el museu hi ha un plafó que contextualitza les diferents estances de l'Hotel París. Segurament, segons detallen des del museu, el rètol de la façana pertany a la darrera etapa

de l'hotel, perquè, en anys anteriors, la denominació era pintada a la paret. «No en sabem la data, però confirmem que ja hi era l'any 1982 i, des d'aquell moment, no s'ha tocat», argumenten. Repassant les fotografies antigues, veiem que l'hotel va canviar de nom amb el temps, i va passar de Grand Hotel París i Grand París a Hotel París. El Museu del Joguet ho atribueix als canvis de propietaris; tanmateix, «és una suposició», afegixen. L'edifici es va declarar bé cultural d'interès local l'any 1991. El Museu del Joguet, d'aquesta manera, també recorda un altre temps a la façana.

Igual que el rètol de Comestibles Brugada, Ca la Brugui, a la plaça Major de Banyoles, que és el testimoni d'un establiment que es va veure obligat a tancar les portes a principis de novembre de 2021, després de més de setanta anys de servei. Centenars de banyolins i banyolines de diverses generacions han comprat alguns dels seus variats productes, des de queviures fins a laminadures, i s'han deixat emportar per l'essència del local. Ben a prop, a més, es conserven diversos rètols d'establiments amb història a la capital del Pla de l'Estany, els de La Ferreteria i de l'Armeria Saguer, però que ja formen part d'una imatge trista de local tancat. Al carrer Major, aquests darrers donen pas a la Confiteria Figueras i al rètol de «Venda i reserva de bitllets» d'Iberia, de l'agència Frondarola Tours. En aquest sentit, l'Ajuntament té, des de l'any 2016, el Pla Especial de Protecció del Patrimoni, que inclou un annex que es va aprovar provi-

sionalment en ple municipal a finals del febrer passat, amb vuit comerços històrics situats al Barri Vell, que destaquen per l'interès en aspectes com l'interiorisme o el disseny. En el cas de la Sabateria Freixa, actualment Sabateria Roig, s'hi ha incorporat per protegir-ne el cartell exterior, tant per la tècnica que s'hi va emprar com per la rellevància artística que té. És obra de l'artista Josep Ponsatí i data del 1966. En canvi, les botigues situades a la plaça Major estan protegides perquè la plaça es considera bé cultural d'interès nacional. Així, la Comissió de Patrimoni sempre ha d'aprovar qualsevol intervenció arquitectònica als edificis de la plaça.

Es tracta, una vegada més, d'una vinculació emocional i d'històries passades, i no només del fet de deixar-se emportar per les fotografies que es comparteixen a Instagram o Pinterest.

Segurament, la continuïtat d'un establiment al llarg del temps és el factor amb més pes per entrar en la memòria comunitària dels habitants d'un municipi. Cessen el seu servei, però deixen una empremta visible d'un temps social i econòmic. El rètol de formes arrodonides de Les Voltes, al carrer de Sant Tomàs d'Olot, recorda més de mig segle d'activitat de la galeria d'art, tancada per jubilació el març de 2022.

És cert que no tots els rètols de locals tenen el mateix significat col·lectiu. En el número 44 del carrer de Sant Pau de Figueres, el rètol del Cinema Las Vegas recorda la històrica sala, que va funcionar entre els anys 1964 i 2000, i que

>> Teules Tuyarro, al carrer del Pare Lluís Rodés de Santa Coloma de Farners.

es va tornar a tancar, altre cop, el febrer de 2022, després que el projecte del director de cinema Ventura Pons, iniciat el 2018, no acabés de reeixir, i d'una breu etapa gestionada per Picking SPI. Al contrari, el local del número 25 del carrer d'Anselm Clavé de Santa Coloma de Farners conserva l'identificador d'un «basar» de productes econòmics, testimoni d'un model comercial repetit a molts municipis gironins.

Altres establiments que continuen la seva activitat exhibeixen els rètols des de fa molts anys. Entre aquests, destaca el de la botiga modernista de la pastisseria de Can Tuyarro de Santa Coloma, que va obrir les portes el 1894 al carrer del Pare Lluís Rodés, cosa que la converteix en un cas singular de longevitat a Catalunya. L'identificador, del qual pengen les especialitats de la casa, enllaça dues façanes que donen al carrer. És un rètol que testimonia multitud d'històries. No obstant això, l'establiment desconeix la data del rètol. «Sabem que és antic, però no sabem de quin any és», comenten des de l'establiment. I matisen després: «Nosaltres el vam restaurar una vegada». Francisco Trias i Vila, el fill gran de la família Trias, va registrar el cognom *Tuyarro* per diferenciar-se dels diferents Trias que, amb el pas del temps, obrien negocis similars en el municipi.

Precisament, el Catàleg de béns protegits de l'Ajuntament de Santa Coloma, que forma part del POUM aprovat inicialment, indica que cal mantenir el cartell de ferro forjat de Teules Tuyarro, que penja sobre el carrer. Aquest catàleg, segons precisen els serveis tècnics, recull tots els béns situats en sòl urbà que són objecte d'algun grau de protecció especial. Entre aquests hi ha la pastisseria. El fet que sigui un document aprovat inicialment provoca que, de moment, no sigui normatiu, han afegit. Així mateix, el Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic i Natural del centre històric de Santa Coloma també inclou la fitxa de Can Tuyarro, i el cartell igualment està protegit. També és, ara per ara, un document no normatiu.

Aquest és un cas de cartell que, malgrat el pas dels anys, conserva la seva funció.

Un altre és el rètol de Casa Jubany, datat, segons els responsables, en els anys setanta, i que procedia de l'establiment del carrer Ample de Blanes, abans de traslladar-se a la ubicació actual, al carrer de la Verge Maria.

I encara en podem explicar més casos. Els de la Casa Vilella, per exemple, una empresa de reparació de venda i maquinària situada en el número 18 del carrer d'Anselm Clavé de Santa Co-

loma. Daten de 1978 i es van col·locar arran d'unes obres de reforma. Durant aquests anys, l'únic canvi que han patit és que han deixat de ser lluminosos després que s'espantlessin.

Un cas singular és el plafó situat a l'entrada del número 4 del carrer de Sant Tomàs d'Olot. En un dels pisos de l'edifici, que està en restauració, l'Agència de Viatges Pirineus atén la clientela. El plafó identifica la seu de l'agència i n'exhibeix els principals reclams, i d'aquesta manera es converteix en un petit aparador a peu de carrer, tal com ens confirma l'agència mateixa. L'intermediari, que funciona des de 1992, va disposar d'un local cantoner a la plaça Major en règim de lloguer, amb tres aparadors que sumaven nou metres lineals, «però en quedar lliures unes oficines en propietat al carrer de Sant Tomàs, vàrem decidir traslladar-hi l'agència de viatges i així poder fer una atenció més personalitzada als clients, amb el sistema de visites concertades», segons justifica el seu responsable, Lluís Illas i Quera. El plafó, tanmateix, té un recorregut encara més llarg. Data de 1959 i va servir per donar visibilitat a Filatèlia Illas, propietat de Lluís Illas i Farrés, pare de l'anterior. «La filatèlia estava instal·lada a les oficines on actualment hi ha l'agència de viatges i, aprofitant

>> Antiques destil·leries Regàs, a Santa Eugènia (Girona).

>> L'antiga galeria d'art Les Voltes, al carrer de Sant Tomàs d'Olot.

>> Rètol de LDC Estilistes, al carrer del Raval de Blanes.

el considerable gruix de les parets de l'edifici, es va construir aquest plafó», ha comentat.

També a Olot, la Pastisseria Ferrer, situada a la plaça de la Mora, va celebrar el centenari de vida reproduint la façana i, per tant, el rètol, tal com eren el 1907. Una manera de reivindicar els orígens que no amaga una aposta pels productes i les experiències més avantguardistes que s'ofereixen al local del costat.

Però n'hi ha molts més casos a les comarques gironines. El de la Pensió Can Setmanes, situada al carrer de l'Antiga de Blanes; el rètol de la Fonda Joan, al carrer del Prat de Santa Coloma de Farners, o el de la Perruqueria Víctor, a la pujada del Castell de Figueres.

Manteniment

Un altre cas diferent són els rètols de negocis que recentment han tancat portes i que, amb un interès més relatiu, s'hi mantenen com a identificadors. Què cal fer amb cartells com el de LDC Estilistes, al carrer del Raval de Blanes; o el de Taekwondo Farners, al carrer del Pare Lluís Rodés de Santa Coloma? La regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Blanes ha aclarit que, en el seu cas, l'ordenança no indica explícitament què se n'ha de fer quan una botiga tanca. «L'ordenança de rètols estableix, amb caràcter general, que caldrà mantenir els rètols en un bon estat d'aparença i conservació» i, en conseqüència, malgrat que l'obligació no està regulada, «caldrà entendre-la de la mateixa manera que l'obligació de mantenir i conservar qualsevol immoble». Així, «l'incompliment d'aquesta l'obligació legal pot suposar l'obertura d'un expedient d'ordre d'execució», raona l'Ajuntament.

Anuncis

En un àmbit semblant, la manca de conservació provoca que dos anuncis de murals històrics perdin les característiques originals. És el cas de l'ambiciós anunci de Ràdio Salt reivindicant-se com a «emissora pública metropolitana del Gironès» a la plaça de la Llibertat, a la cantonada amb el carrer Major, que, a més, deixa entreveure un anunci anterior d'un autoservei i una cafeteria que estaven situats al carrer d'Àngel Guimerà. L'anunci de la ràdio es va pintar el 1988 amb motiu

>> Rètol de Frondarola Tours, al carrer Major de Banyoles.

>> Rètol de l'Hotel París, que s'ubicava a l'edifici del Museu del Jugueta de Catalunya, a Figueres.

del seu quart aniversari. En la iniciativa va participar tot l'equip de l'emissora, que, sota la direcció tècnica de Vicenç Huedo, va trigar setze hores a completar-la. «L'únic que havíem de fer era omplir grans espais amb color, i això tothom ho pot fer, per poca idea que en tingui. Després, ell es va encarregar de donar-li el toc final», narra aquells dies Manel Mesquita, director de Ràdio Salt. Al mural es veu un personatge que escolta la ràdio, les ones que l'envolten, una mitja lluna i dos gossos que ballen. Pep Cavaller va ser l'autor de la retolació de les lletres.

L'Ajuntament de Salt s'ha posat en contacte amb la propietat de la paret per restaurar l'anunci, però «les ges-

tions no han prosperat», segons confirmen des de la institució.

L'altre anunci és el de Muebles Tarragona, situat en un edifici de l'extrem del carrer Major. L'Arxiu Municipal de Salt conserva la sol·licitud de la botiga, amb data de l'11 d'abril de 1973, per pintar dos murals publicitaris «amb pintura antireflectora» i «amb el permís dels propietaris».

No en són els únics casos. Un anunci de Pepsi-Cola es manté dempeus, encara que rovellat i amb posat discret, al carrer del Pont Major de Girona. Una vegada més, elements d'un altre temps que es conserven a les façanes i que, amb certesa, convé protegir i restaurar.